

„Nem súlyed az emberiség!”...

**Album amicorum
Szörényi László LX. születésnapjára**

Főszerkesztő: JANKOVICS József
Felelős szerkesztő: CSÁSZTVAY Tünde
Szerkesztők: CSÖRSZ Rumen István
SZABÓ G. Zoltán

Nyitólap: www.iti.mta.hu/szorenyi60.html

MTA Irodalomtudományi Intézet
Budapest, 2007

SZABÓ FERENC S. J.

Az ignáci lelkiesség Faludi műveiben

Eszme- és irodalomtörténészeink kutatásai jórészt feltárták a magyar jezsuiták szerepét a magyar kultúrtörténetben, bár a közel fél évszázados kommunista uralom és kultúrpolitika miatt csak lassan alakult ki tárgyilagos kép tevékenységükről. Példának hozhatjuk fel Pázmány Péter életművének, hitvitázó tevékenységének és politikájának szerencsés kiigazítását, amiben jelentős szerepe volt Klaniczay Tibornak, Benda Kálmánnak, Rónay Györgynek és nem utolsósorban rendtársamnak, Óry Miklósnak. Faludi Ferenc életművének helyes értékelése kisebb nehézségekbe ütközött. Horváth János, Szauder József, Tarnai Andor, Szörényi László, Vörös Imre és mások kijelölték Faludi méltó helyét a magyar irodalomtörténetben. De Faludi Ferenc lelkiességének és erkölcszociológiájának teljesebb feltárása még várat magára. Megkockáztatom a következő megjegyzést: a humanizmus-reformáció és a 17–18. század jeles jezsuitáinak bemutatása nemegyszer a kellő szellemtörténeti háttér, az európai eszmeáramlatok és különösen is a jezsuita lelkiesség alaposabb ismerete nélkül történt a kommunista évtizedekben: akár Pázmány vagy Faludi műveit elemezték, akár a jezsuita iskoladrámákról vagy a jezsuita honfoglalási eposzokról írtak.¹ Pedig a jezsuita szellem, az ignáci lelkiesség, nevezetesen a *Lelkigyakorlatok* és az általuk sugallt pedagógia és morál behatóbb ismerete nélkül nem érthetjük teljesen és helyesen pl. Pázmány prédikációit vagy a Faludi által magyarra ültetett és sokszor alaposan átdolgozott angol vagy spanyol jezsuita moralizáló szerzőket sem.

1 Szörényi László, *Hunok és jezsuiták* (Bp., AmfipressZ, 1993) című tanulmánygyűjteménye előszavában megjegyzi, hogy még neves szellemtörténészek is a jezsuiták abszolút Habsburg-hűségéről írtak. Ezt a legendát ő maga igyekezett eloszlatni. Pl. az önálló jezsuita rendtartomány létrehozásának nehézségeit alapos dokumentációval feltárta Lukács László római rendtörténész rendtársunk: igazában a bécsi abszolutizmus akadályozta meg a magyar jezsuiták függetlenülési kísérleteit. Szörényi tanulmányai jelzik, hogy a magyar jezsuiták – nehéz küzdelmek után – végül is hasonlítottak a magyar rendi történetiszemlélethez; a latin hősepike központi eleme lett a hun mítosz.

Kétségtelen, hogy Pázmány Péter morális tárgyú prédikációiban, miként Faludi erkölcsi tanítást célzó szentenciáiban, igen erős a sztoikus etika befolyása.² Ez egyébként már az egyházatyáknál, pl. Szent Ambrusnál is megfigyelhető. Van ugyanis egy bizonyos egyetemes emberi bölcsesség (ez az Ószövetségben is már jelen van), amelyet átvett a keresztény tanítás is, főleg amikor az élet mulandóságáról, a halálról, a végső órákra való felkészülésről esik szó. Ugyanígy a Szent Ignác által kedvelt és ajánlott *Imitatio Christi*, Krisztus követése is, amelyet Pázmány szép magyar nyelvre ültetett át, tükrözi a százados „pogány” és keresztény bölcsességet, bár az ún. *devotio moderna* a 14. század végén jelentkező lelkeségi irányzat képviselőinek körében keletkezett, és inkább annak kolostori közösségét célozza meg. Szent Ignác, aki valamennyi lelkeségi könyv elé helyezte a Kempis Tamásnak tulajdonított könyvecskét, csak részben vette át a *Lelkigyakorlatos könyv*be annak szellemiségét, világtól elzárkózó „misztikáját,” hiszen szándéka szerint a jezsuita „*contemplativus in actione*,” cselekvésben szemlélődő: nem zárkózik a cella magányába, hanem mindenben és mindenütt – apostoli tevékenységével – a lelkek üdvét és Isten dicsőségét keresi, szolgálja.

Bellaagh és Korzenszky³ a *Szent ember* forrásai közt emlegeti Szent Ágoston, Szent Ambrus, Kempis műveit, valamint Szent Ignác *Lelkigyakorlatait*. Bellaagh megállapítja, hogy Szent Ignác közvetlen hatásának nyomát nem találja Faludi művében. Különös ez a kitétel. Korzenszky már árnyaltabb: hivatkozik a jezsuita rend szabályaira, továbbá a nevelési/tanulmányi rendszabályokat tartalmazó *Ratio studiorum*ra is. Egyébként a Faludi által magyarra átdolgozott angol és spanyol jezsuita szerzőket is a jezsuita lelkeség vezérelte, miként magát Faludit és mesterét, Pázmányt. Amikor a jezsuita lelkeséget meghatározó *Exercitia spiritualia* hatásáról szólnunk, elsősorban nem egy könyv idézéséről beszélünk, hiszen maga a *Lelkigyakorlatos könyv* sem „olvasókönyv,” hanem Szent Ignác lelki tapasztalatainak alapján készült „vezérkönyv” a lelkigyakorlatok végzéséhez. Valójában az üdvösséget kereső ember alapmagatartását írja körül: a jó és a rossz szellemek megkülönböztetése, a bűntől való szabadulás, az Isten által kijelölt életforma megválasztása, illetve az életreform megvalósítása a lelkigyakorlatozó feladata, miközben Krisztus életéről, misztériumairól szemlélődik.

Faludi Ferenc, aki élete vége felé saját írásaiból, fordításaiból, Szent Ignác mondásai-
ból a *Szent ember* maximáit összeállította,⁴ már nem csupán a „nemesek” hanem minden
rendű és rangú keresztény szolgálatára akart lenni. Az *Exercitia* (Lgy, 23) fundamentu-

2 SZABÓ Ferenc, *Faludi lelkesége – sztoikus?*, Távlatok, 1994/2, 242–250; Uő, *A sztoicizmus befolyása Pázmány prédikációira*, Kortárs, 2001, november.

3 KORZENSZKY Richárd OSB, *A „Szent ember” és az aszketikus irodalmi hagyomány*, Vigilia, 45 (1980), 305–311. – Hivatkozása BELLAAGH Aladár: *Szent ember*, Bp., 1907, 4.

4 *A Szent ember* eredetijét nem ismerjük, Szörényi László szerint „lehet, hogy Faludi saját munkája.” – Sz. L., *Kalauz Faludi Ferenc prózájához = Téli éjszakák: Válogatás Faludi Ferenc prózájából*, utószó, Bp., Magvető, 1978 (Magyar Tallózó), 411.

mát, alapvető elmélkedését tartotta szem előtt, amikor ezeket írta az *Előljáró beszédben*: „Ebbe a kis könyvecskébe se nem úgy, se nem a' végre kell tekinteni, hogy mi újságot mond, hanem azt, a' mit mond lelkesen meg-kell fontolni, nem-is múló félben vagy sietve, hanem mélyebben bortsátván és ott marasztván az elmét. Istenes ébresztő oktatásokat foglal magában: hivatalunkról, kötelességünkéről, üdvösségünkéről emlékeztet híven, igazán...” Mindenki esze és szíve szerint meríthet belőle, ezért a változatosság; ezért az ismétlés is, hogy – az ignáci elv szerint – a vissza-visszatérő gondolatokat „izleljük” (*Lgy*, 2), nyugodtan elmélyítsük a Szentlélek megvilágosító kegyelmével. Faludi a szerkezeti „rendre” sem ügyelt, hanem arra törekedett, hogy „rövid légyen, unalmas ne légyen.” Kempisben, a korabeli maximairodalomban és az Ószövetségben is talált a „műfajra” példát.

A *Lgy*-ben – a fundamentumon kívül – alapvető elmélkedések: a *Megtestesülésről*, a *Király hívásáról* és a *Két zászlóról* szóló elmélkedések (*Lgy*, 91kk.; 101kk.; 136kk.) Ime, néhány idézet Faluditól:⁵

Megtestesülés: „Az Istennek Szent Fia le-szállot az Egből, hogy az embereknek szolgállyon, te pedig el-vetett féreg egekig ágoskodol elméddel. Bízd másokra, hogy fenn-repedezzenek, és a' hegyek bértzein járjanak, maradj magad az alaton völgyben, alázd-meg magadat, fel-magasztal az Isten jövendőben, és lábad alatt fogod látni a' Világnak kevélyeit.” (*PM*, 479) Egyébként Szent Ignác még külön is elmélkedik az alázatosságról. (*Lgy*, 165–168)

Krisztus követésére így buzdít Faludi: „Lássuk azért az Ur Képit: Ő alázatos volt, mi kevélyek, ő szelíd és kegyes, mi kemények és mérgesek. Ő könyörülő, mi irgalmatlanok. Ő ellenségivel jót tett, mi üldözzük, holtig gyűlöllyük. Ő nagy sanyarúságban élt, kinnal holt-meg, tövés lévén a' fején, kezén, lábain, oldalán mély sebek; mi minden kényességbe mint egy bé-öltözünk. Be távul estünk tükör példánktúl, ha végig így élünk, ki-esünk a' Mennyországból!” (*PM*, 487)

A *Két zászlóról* szóló elmélkedésnek is vannak nyomai. Például, amikor az álnokság ezermesteréről, az ördögről ír (*PM*, 484), vagy az ellenségről, a pokolbéli kísértésről: „Az egész Lucifer országa ellenünk támad.” (*PM*, 485) Még kifejezettebben: „A' kik Isten Kegyelemébül le-öldötták magokat az ördög lántzárúl, és az Ur Jézus Zászlója alá futamottak, és Őtet igaz hűséggel követik, azokra annyi mennyei édességeket áraszt, annyi örömmel tölti el sziveket, hogy azoknak nagysága és bősége miatt nem birhatták magokat. Tapasztalták ezt mind a' két nemen sok meg-tértt bűnösök, és már Szentek. És ki-vallották, hogy a' Világ öröm-pohara ehez képest üröm. Minket-is kínál effélékkel az Isten, meg-ne vessük.” (*PM*, 520)

5 A hivatkozások: LOYOLAI SZENT Ignác, *Lelki gyakorlatok*, szerk. SZABÓ Ferenc, Bp., JTMR, 1994. (a továbbiakban: *Lgy*); FALUDI Ferenc *Prózai művei*, szerk. VÖRÖS Imre, URAY Piroska közrem., Bp., Akadémiai Kiadó, 1991 (Régi magyar prózai emlékek, 8/1–2), 1171. (a továbbiakban: *PM*).

A jó és a rossz szellemek megkülönböztetéséről szóló ignáci szabályok (*Lgy*, 313–336) reminiscenciái is fellelhetők Faludinál. Ugyanígy a gonosz kívánságok fékezéséről, az ignáci *agere contra* elvhez, a pokolról/kárhozatról szóló szemlélődéshez is találunk párhuzamokat.

De a világi tisztségviselőknek szóló (1744-es) *Nemes emberben* is jelen vannak az ignáci *Lelkigyakorlatok* gondolatai.

Az angol jezsuita, William Darrel olaszra átültetett könyvét dolgozza át magyarra Faludi, a Szent Péter-bazilika gyóntatója. Az eredeti szerző is, miként Faludi is, jól ismeri a trentói zsinat tanítását a hitről, kegyelemről és megigazulásról. Faludi Pázmány Péter *Kalauzából* is meríthetett, magyar stílusa nemegyszer nagy elődjét idézi. Eusebius – a nemes úrfit, Neandert oktatta – bizonyos erkölcsi intelmek után kifejti a keresztény hit alapvető igazságait. Előbb a teremtésről szól, az ember rendeltetéséről (ez az ignáci *Fundamentumot* idézi), majd Isten parancsainak megtartásáról, az isteni Gondviselésről és Isten mindenütt való jelenlétéről olvashatunk nagyon szép, „pázmányi veretű” bekezdéseket; közben a halálról eszmélődve buzdít penitenciatartásra. Ennek kapcsán kifejti a trentói zsinat tanítását az igazi penitenciatartás feltételeiről, és kiegyensúlyozott véleményt képvisel a kegyelem és az emberi szabadság – Pázmány korában sokat vitatott – titokzatos együttműködéséről: „A malasztnak belső 's tulajdon ereje szerint, vagyon ugyan helyes foganattya, mikor világosítja értelmünket, 's jóra indítja akaratomkat, de hogy külső-képpen 's tettében hathatós és foganatos légyen, a' mi iparkodásunktúl, 's véle való munkálkodásunktúl függ. (...) Osztán a' malaszt nem tartozott adósság, hanem ajándék (*aliter gratia non esset*)...”⁶

A Szent Péter gyóntatója jól ismeri a penitenciatartás teológiáját és a kegyelemtant, mégpedig annak ignáci árnyalatát: Isten (a kegyelem) feltételezi az ember (szabadság) közreműködését: Isten nem helyettünk cselekszik, hanem cselekvőkke tesz bennünket, hogy üdvösségünket az ő segítségével hathatósan munkáljuk.

Ezzel a kis jegyzettel szerettem volna köszönteni a 60 éves Szörényi Laci barátomat, aki oly sokat tett Faludi Ferenc életműve teljesebb feltárásáért és számos más jezsuita szerző irodalomtörténeti szerepének bemutatásáért. A kommunista időkben (1978-ban) megjelent Faludi-válogatás (*Téli éjszakák*) a *Magyar Tallózó* sorozatban úttörő vállalkozás volt. Értő utószavában kiválóan megvilágította Faludi Ferenc „páratlan helyét” régi irodalmunkban, különösen is a kevésbé ismert prózai művek jelentőségét emelte ki. Szörényi joggal felpanaszolta, hogy Faludi prózai (moralizáló) írásai a világiság és tudósság új követelményei miatt homályba merültek, és még a huszadik század gondolati prózája sem aknázták ki kincseit. Szerencsére a rendszerváltás után Vörös Imre szerkesztésében kiadták két vastkos kötetben Faludi Ferenc összes prózai alkotását; e kiadvány tartalmazza a Toldy Ferenc által 1853-ban közreadott összegyűjtött munkákból kimaradt latin szövegeket is, magyar fordításukkal együtt.

6 FALUDI, *i. m.*, I, 58–59.